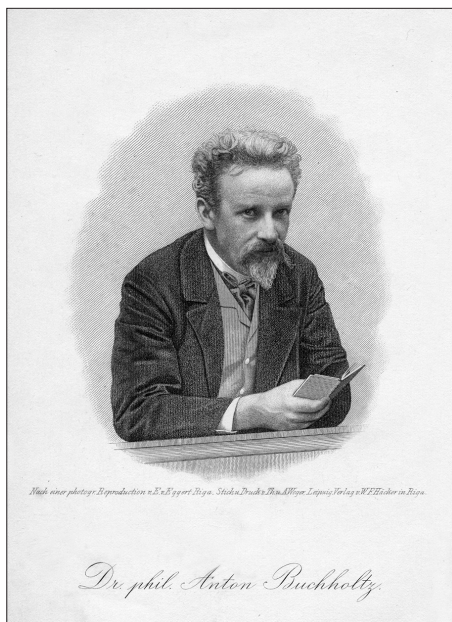

Šogad atceramies

NUMISMĀTS UN ARHEOLOGS DR. PHIL. ANTONS BUHHOLCS (1848–1901)

Šogad aprit 800 gadu kopš dokumentālajām liecībām par monētu kalšanu Rīgā un 110 gadu kopš izcilā vācbaltiešu vēsturnieka, arheologa un numismāta Antona Buhholca nāves. Šo jubilejas gadu Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs atzīmēja ar A. Buhholca monētu un medaļu kolekcijas kataloga rokraksta faksimila izdošanu.¹

Antons Buhholcs dzimis Rīgā 1848. gada 16. jūlijā izcilā Rīgas skolotāja un sabiedriskā darbinieka Augusta Vilhelma Buhholca (1803–1875) ģimenē. Numismāta tēvs bija Krievijas Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrības (*Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostsee-provinzen Russlands*) ilggadējs bibliotekārs un prezidents, N. Himzeļa muzeja numismātikas kolekcijas konservators, monētu, portretu un rokrakstu kolekcionārs. No tēva Antons Buhholcs mantojis interesi par Livonijas vēsturi un numismātiku. Ģimenē bija četri dēli, visi talantīgi un izglītoti

¹ Dr. phil. Antona Buhholca Baltijas monētu un medaļu kolekcijas katalogs. Katalog der Sammlung baltischer Münzen und Medaillen von Dr. phil. Anton Buchholtz / Sastādījis Heinrihs Johumsens. – Rīga, 2011.

cilvēki: Augusts Buhholcs (1847–1882) – jurists un bibliotekārs, Antons Buhholcs – jurists un vēsturnieks, Aleksandrs Buhholcs (1851–1893) – žurnālists un Ārends Buhholcs (1857–1938) – vēsturnieks. Par to, ar kādu cieņu un mīlestību brāļi izturējās pret savu māti Henrieti Buhholcu (dz. Bernhofa; 1816–1902?), liecina žetons, kuru 1886. gadā, atzīmējot mātes 70 gadu jubileju, viņai uzdāvināja dēli.²

Pēc astronomijas un jurisprudences studijām Tartu Universitātē Antons Buhholcs no 1873. līdz 1890. gadam strādāja par juristu Rīgā. Jau studiju gados viņš bija izcēlies kā monētu speciālists un kolekcionārs un kļuva par lielāko tālaika autoritāti numismātikā Baltijā. Darbs fogtu, vēlāk bāriņu tiesā deva labus ienākumus, tāpēc A. Buhholcam bija iespēja veidot un papildināt savu monētu kolekciju. Tēvs Antonu bieži bija brīdinājis, ka monētu kolekcionēšana ir muzeju uzdevums, bet “privātpersonas noved postā”.³ Dēls, protams, neklausīja tēva padomam, visi līdzekļi tika tērēti kolekcionēšanai. Līdztekus numismātikai viņš aizvien vairāk pievērsās arheoloģijai, par viņa studiju objektu kļuva arī Rīgas vēsture un mākslas vēsture. Laika gaitā viņš izpelnījās ievēribu ar savu zinātnisko un organizatorisko darbu Vēstures un senātes pētītāju biedrībā, piedaloties vairāku nozīmīgu izstāžu organizēšanā, kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā un popularizēšanā. A. Buhholcs bija izcili apdāvināta un universāla personība, par ko liecina viņa zinātniskie darbi numismātikā, arheoloģijā, Livonijas vēsturē, Rīgas topogrāfijā.

A. Buhholcs vairārijies no goda nosaukumiem un tituliem, pret Kēnigsbergas Universitātes piešķirto goda doktora titulu viņš izturējies visai atturīgi. Toties A. Buhholcam bija kas vairāk un nozīmīgāks – koleģu un laikabiedru atzinība un cieņa. Zinātnieka sasniegumi un viņa ieguldījums Baltijas vēstures pētniecībā tika augsti vērtēti, par to liecina vairākas A. Buhholcam veltītas publikācijas – gan par viņu pašu, gan viņa pētījumiem.⁴ “Mūsu pienākums pret viņu un pašiem par sevi ir rūpēties, lai garīgi tik bagātīgi apdāvinātā un tik daudzpusīgām zināšanām apveltītā baltu patriota piemiņa mūsu vidū nekad nezustu, lai arī nākamās paaudzes uzzinātu, ka Antons Buhholcs bijis ne tikai izcils zinātnieks, kurš ar saviem darbiem pats sev uzcēlis pieminekli, bet arī uzticams, izpalīdzīgs draugs, cēla un skaidra rakstura vīrs,” – tā par A. Buhholcu rakstīja Bernhards Hollanders.⁵

1881. gadā, kad tika apvienotas Rīgas pilsētas monētu kolekcijas (Himzeļa muzeja un pilsētas bibliotēkas), A. Buhholcs kļuva par Rīgas pilsētas monētu kabineta konservatoru. Viņš saprata depozītu izpētes nozīmi un veica vairāku viduslaiku monētu depozītu analīzi, kā arī strādāja pie nezināmu monētu tipu hronoloģijas. Lai noteiktu Tartu vara brakteātu kalšanas

² Glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, šifra Nr. VRVM 67015.

³ *Buchholtz A. Dr. August Buchholtz und seine Söhne in der Altertumsgesellschaft // Mitteilungen aus der Baltischen Geschichte. – Bd. 1, Heft 3. – Rīga, 1939.*

⁴ *Hollander B. A. Dr. Anton Buchholtz // Rigasher Almanach 1902. – S. 89–94; Redlich F. A. Verzeichnis der Schriften des Dr. August Buchholtz und seiner Sohne // Mitteilungen aus der Baltischen Geschichte. – Bd. 1, Heft 3. – Rīga, 1939; Pärn F. Zur Geschichte der livländischen Numismatik // Studia Numismatica. – Tallinn, 1995. – S. 132–146.*

⁵ *Hollander B. A. Dr. Anton Buchholtz // Rigasher Almanach 1902. – S. 89–94.*

laiku, viņš veica Ringenas (Igaunija) brakteātu depozīta nopietnu analīzi.⁶ Sterliņiem līdzīgiem Tallinas šiliņiem A. Buhholcs izdalīja četras grupas ar noteiktu kalšanas secību, Tallinas krusta šiliņiem viņš noteica piecus kalšanas posmus. Analizējot depozītus, viņš nonāca pie svarīga secinājuma, ka Tallinas un Tartu ordeņa laika divpusējo monētu kalumi parādījušies gandrīz vienlaikus pēc 14. gadsimta vidus.⁷ A. Buhholcam bija mērķis uzrakstīt darbu par Livonijas numismātikas vēsturi. Diemžēl viņam neizdevās īstenot šo nodomu, jo 1901. gada oktobrī pie rakstāmgalda viņu pārsteidza sirdslēkme.

Antons Buhholcs tika uzskatīts par autoritāti arī Baltijas arheoloģijā. Pirmie viņa izrakumi notika Salaspilī (*Kirchholm*). 1897., 1899. un 1900. gadā viņš veica nozīmīgus arheoloģiskos izrakumus Mārtiņsalā – baznīcā un pilsvietā.⁸ Izrakumus finansēja Rīgas pašvaldība, par racējiem izmantoja kareivjus. Izrakumi bija veiksmīgi, tika atrasts ap 1200 senlietu. Pēc izrakumiem A. Buhholcs ierosināja baznīcas un pils konservāciju, pārsedzot mūra sienu virsmu ar cementa kārtu. Kā atzīmēja Mārtiņsalas arheoloģiskā kompleksa galvenais pētnieks Ē. Mugurēvičs, šie darbi bija pirmā plašākā mūru konservācija Baltijā.⁹ A. Buhholca izrakumos Mārtiņsalas pilsvietā tika atrastas 19 monētas, starp kurām arī pirmās Rīgā kaltās monētas – brakteāts ar bīskapa attēlu, zizli un krustu (bīskapa Alberta I feniņi, 1199–1229) un brakteāti ar bīskapu pusmēnessveida cepurē (bīskapa Nikolausa feniņi, 1229–1253). Monētas glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā. Kopumā A. Buhholcs veicis izrakumus 12 vietās:¹⁰

- 1) Salaspilī (1880. g.),
- 2) Siguldas Saksukalnā (1885. g., kopā ar J. Girsensonu),
- 3) Skrīveru Aizkrauklē (1887., 1889. g.),
- 4) Kokneses Pastamuižā (1894. g., kopā ar R. Jakšu),
- 5) Krimuldas Jaunāmuižā (1895. g., kopā ar R. Hausmani),
- 6) Ķeipenes Salīņās (1895. g.),
- 7) Sēlpils Lejasdopelēs (1896. g.),
- 8) Ikšķiles Kābelēs (1897. g., izrakti 46 uzkalniņi),
- 9) Mārtiņsalas baznīcā, pilsvietā (1897., 1899. g.),
- 10) Kokneses Mūkukalnā (1899. g.),
- 11) Kokneses Auliciemā (1899., 1900. g.; 2 kapi),
- 12) Katlakalna Pļavniekkalnā (1901. g.; 34 kapi).

A. Buhholcs bija 1896. gadā Rīgā notikušā X (Viskrievijas) arheoloģijas kongresa aktīvs dalībnieks. Kongresa organizēšanā galveno darbu veica

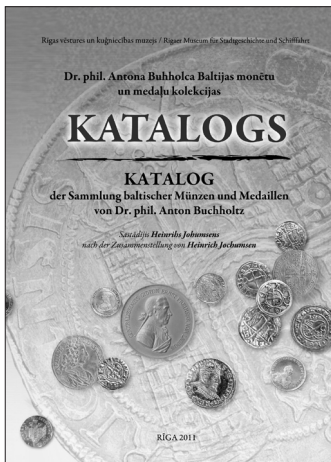
⁶ *Buchholtz A. Der Münzfund von Ringen // Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1901. – Dorpat, 1902. – S. 141, 142.*

⁷ *Pärn F. Zur Geschichte der livländischen Numismatik // Studia Numismatica. – Tallinn, 1995. – S. 141, 142.*

⁸ *Buchholtz A. Über die Burg Holme und die Kirche in Holme // Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands, 1904. – Rīga, 1905. – S. 206–222.*

⁹ *Mugurēvičs Ē. Viduslaiku ciems un pils Salaspils novadā. – Rīga, 2008. – 25.–32. lpp.*

¹⁰ *Latvijas PSR arheoloģija. – Rīga, 1974. – 323.–344. lpp.*

Tartu Universitātes vēstures profesors Richards Hausmanis (1842–1918) un Antons Buhholcs. Kongresa izstādes katalogam A. Buhholcs ne tikai uzrakstīja nodaļu “Monētas un medaļas”, bet pēc R. Hausmaņa lūguma piedalījās arī nodaļas “Arheoloģija” tapšanā.¹¹ Plašai senlietu izstādei tika izmantoti daudzi priekšmeti no A. Buhholca personiskās kolekcijas – apmēram 90% izstādīto monētu, kā arī daži arheoloģiskie eksponāti un sudraba priekšmeti. X arheoloģijas kongress kļuva par ievērojamu notikumu Latvijas senvēstures pētniecībā, tā katalogs savu nozīmi nav zaudējis vēl šodien.

Antona Buhholca mūža laikā sakrātā Baltijas monētu un medaļu kolekcija bija vispilnīgākā šāda veida kolekcija pasaulē. Kolekciju viņš sācis krāt jau studiju gados, vēlāk to intensīvi papildināja. 1900. gadā A. Buhholcam laimējās laikus nopirkt Baltijas monētu kolekciju no Jūliusa Iversena (1823–1900), kas bija ievērojams speciālists Krievijas medaļu mākslas vēsturē un veica glabātāja pienākumus Ermitāžas numismātikas nodaļā Sanktpēterburgā. Iegūtā kolekcija, papildinot jau esošo lielisko krājumu, deva iespēju A. Buhholcam izveidot vislabāko, sistemātiskāko un pilnīgāko zināmo Baltijas monētu kolekciju pasaulē: tajā ietilpa pāri par 5000 kalumu un vairāki retumi. Pēc A. Buhholca nāves šo kolekciju mantoja Vēstures un senatnes pētītāju biedrība, pašlaik tā glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā.

Kolekcijas katalogu – sistematizētu aprakstu publikācijai sagatavojis A. Buhholca skolnieks numismāts Heinrihs Johumsens (1858–1927). Kopš 1901. gada H. Johumsens bija Rīgas pilsētas monētu kabineta un Vēstures un senatnes pētītāju biedrības numismātikas kolekcijas glabātājs. 1919. gadā katalogs bija gatavs iespiešanai; tajā bija aprakstītas 4464 monētas un 420 medaļas, kopā 4854 vienības.¹² Kataloga noraksts glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, tas sastāv no trim daļām.

I daļā aprakstītas Livonijas valstu konfederācijas pastāvēšanas laikā kaltās monētas. Monētu apraksti pēc to kalšanas vietām un valstīm sniegti šādā secībā: 1. Tartu bīskapija; 2. Livonijas ordenis (Tallina, Rīga un Cēsis); 3. Rīgas arhibīskapija; 4. Rīgas arhibīskapijas un Livonijas ordeņa kopkalumi Rīgā; 6. Sāmsalas–Vīkas bīskapija; 7. Rīgas brīvpilsēta.

II daļā aprakstītas poļu, zviedru un krievu valdīšanas laikā kaltās monētas: 1. Poļu valdīšanas laiks: a) Vidzeme (*Livland*), b) Rīga, c) Kurzemes

¹¹ Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896. – Riga, 1896.

¹² Jochumsen H. Dr. phil. Anton Buchholtz. Sammlung baltischer Münzen und Medaillen. Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja arhīvs – ZA apr., lieta U-1/22.

hercogiste; 2. Zviedru valdīšanas laiks: a) Vidzeme (*Livland*), b) Rīga, c) Tallina, d) Narva; 3. Krievu valdīšanas laiks.

III daļā aprakstītas 16.–19. gs. medaļas, saistītas ar Livonijas vēsturi: 1. Vidzeme un Igaunija; 2. Kurzemes un Zemgales hercogiste; 3. Atsevišķām personām veltītas medaļas.

Katalogā sniegti monētu attēlu un ģerboņu apraksti, atzīmēta monētu retuma pakāpe, materiāls (gadījumos, ja tas nav sudrabs). Apraksti doti tabulu veidā. Pirmā sleja – numurs pēc kārtas, otrā – monētu attēla apraksts un leģendas aversā un reversā, trešā – kolekcijas numurs, ceturtā – identisko monētu skaits un piektā – monētu diametrs. Medaļām sniegti attēlu un leģendu apraksti, kalšanas vieta, autors, ja tas zināms; personām arī biogrāfiskie dati, amati un nopelni.

Diemžēl toreiz Vēstures un senatnes pētītāju biedrībai grūto finansiālo apstākļu dēļ nebija iespējams katalogu izdot. 1928. gadā H. Johumsena pēctecis Reinholds Zengbušs (1869–1944) izdevis kataloga kopsavilkumu – visu zināmo Baltijas monētu tipu sarakstu tabulas veidā, kā arī to reto monētu sarakstu, kuru nebija A. Buhholca kolekcijā.¹³

Kā svarīgs numismātikas avots Antona Buhholca Baltijas monētu un medaļu kolekcijas katalogs vēl tagad nav zaudējis savu nozīmi. Par daudzām retām monētām mūsdienu zinātnieki var spriest, tikai pateicoties lieliskajiem aprakstiem un aprbrīnojami precīzajiem aversu un reversu leģendu norakstiem katalogā. Gandrīz visi numismāti, kas nodarbojas ar Baltijas monētniecības vēsturi, ir izmantojuši kataloga norakstu. Interese par A. Buhholca kolekciju nemazinās. Lai padarītu katalogu pieejamu visiem Baltijas vēstures pētniekiem, numismātiem, kā arī plašākam interesentu lokam, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja Numismātikas un dārgmetālu nodaļas speciālisti sagatavojuši tā faksimila izdevumu. Sagatavošanas darbu vadīja Dr. hist. Tatjana Berga, aktīvi strādāja nodaļas darbinieki Ilze Berga, Viktors Dāboliņš, Māra Eihe.

Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja krājums ievērojami cieta vāciešu repatriācijas laikā 1939.–1940. gadā, kad daudzas monētas, to skaitā no A. Buhholca kolekcijas, tika izvestas. Otrā pasaules kara laikā 1944. gadā uz Vāciju bija izvestas visas muzeja kolekcijas, bet atgūt 1946. gadā izdevās tikai daļu. A. Buhholca kolekcija bija depasportizēta, vairākas unikālas monētas bija zaudētas, tostarp gandrīz visas zelta monētas. Savu kolekciju A. Buhholcs bija aprakstījis uz kartiņām, pēc kurām H. Johumsens sastādīja katalogu. Daļa A. Buhholca arhīva ir saglabājusies. Katrai monētai norādīta kalšanas vieta un gads, īpaši rūpīgi fiksēti uzraksti uz monētām. Uz kartiņām pierakstītas arī ziņas par monētu izcelsmi, atrašanās vietu, cenu, sniegtas atsauces uz literatūru, norādīts kolekcijas numurs. Ziņas par diametru un svaru, kā arī monētu retuma pakāpi A. Buhholcs devis tikai atsevišķos gadījumos.

Šodien Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja Baltijas monētu kolekcija uzskatāma par vienu no visvērtīgākajām, tajā ir ap 5000 Livonijas perioda

¹³ *Jochumsen H. Verzeichnis aller bisher nachweisbare baltischen Münzen und der Desiderata der Sammlung Anton Buchholtz // Mitteilungen aus der livländischen Geschichte. – Bd. 22, Heft 4. – Riga, 1928. – S. 1–38.*

monētu, no tām apmēram 1500 – kaltas Rīgā. Sagatavojot katalogu publikācijai, tika izskatītas visas Baltijas kolekcijas monētas un pie monētām un medaļām vairākos gadījumos atrastas saglabājušās zīmītes ar A. Buhholca kolekcijas numuriem. Nodaļas darbinieki salīdzināja pašas monētas, numurus uz zīmītem un numurus katalogā, kā arī rūpīgi un skrupulozi uzrakstītās monētu leģendas – rezultātā A. Buhholca kolekciju izdevies atjaunot. Tās ir 2980 monētas un 296 medaļas. Kataloga faksimilam pievienots saglabājušos A. Buhholca kolekcijas monētu un medaļu saraksts ar pašreizējiem Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja numuriem.

Pēc izcilā numismāta nāves pagājis jau vairāk nekā gadsimts. Šajā laikā numismātikas zinātnieki Baltijas valstīs attīstījušies ļoti strauji. Veikti jauni nopietni pētījumi, publicēti vairāki raksti un monogrāfijas. Latvijas un Igaunijas numismātu un citu pētnieku darbos atrodamas daudzas jaunas atziņas, īpaši saistībā ar Livonijas monētu nomināliem, kalšanas vietām un datējumu. Tikai nesen pierādīts, ka Rīgā monētas kaltas 13. gadsimtā – bīskapa Alberta un bīskapa Nikolausa laikā. Atrastas un identificētas līdz šim nezināmas Kurzemes bīskapijas un agrās Sāmsalas–Vikas bīskapijas monētas. Pētījumi veikti par Rīgas, Cēsu un Kokneses monētu kaltuvēm, izstrādāta agro Tallinas un Tartu monētu topoloģija un periodizācija utt. Svarīgs ieguldījums Baltijas numismātikā ir zviedru un poļu numismātu darbi. Ņemot vērā visas jaunās atziņas Baltijas monētu vēsturē, publicējot A. Buhholca katalogu, bija nepieciešami komentāri, lai tekstu papildinātu ar jaunāko informāciju. Kataloga publikācijā komentāri, kurus uzrakstījis T. Berga, kā arī visi pielikumi un anotācijas publicēti vācu un latviešu valodā. Pielikumā publicētas arī 11 tabulas ar kolekcijas monētu un medaļu attēliem, A. Buhholca darbu saraksts numismātikā, bez tam pārpublicēts un pārtulkots B. Holandera raksts par zinātnieku. Šo izdevumu Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs vēltis svarīgai jubilejai – 800 gadu dokumentālajām liecībām par monētu kalšanu Rīgā. Faksimila kā svarīga numismātikas avota izdošana ir vērtīgs ieguldījums Rīgas un Baltijas monētu vēstures pētīšanā.

Vienlaikus ar grāmatas izdošanu muzeja darbinieki sagatavoja izstādi “Antons Buhholcs (1848–1901): numismāts un kolekcionārs”. Tās kuratore – Numismātikas un dārgmetālu nodaļas vadītāja Inita Dzelve. Tika izstādītas kolekcijas interesantākās un vērtīgākās monētas, kā arī to monētu kopijas, kuras kara laikā zudušas. Blakus monētām – grāmatas ar zinātnieka publikācijām, viņa personiskās lietas: brilles, monētu svāri, pulkstenis u.c.

A. Buhholca pēdējā atdusas vieta atrodas Lielajos kapos Rīgā. Identificēt to palīdzēja vācbaltiešu-latviešu kultūras biedrības “Domus Rigensis” priekšsēdētājs Eižens Upmanis. Pateicoties Baltijas numismātu asociācijas, Latvijas arheologu biedrības, biedrības “Domus Rigensis” un privātpersonu ziedojumiem, zinātnieka atdusas vietu izdevies atjaunot. 2011. gada 21. jūnijā atklājot piemiņas plāksni A. Buhholcam, Baltijas vēsturnieki, arheologi un numismāti izrādīja cieņu un pateicību šai unikālajai personībai par paveikto Baltijas vēstures pētniecībā.